

ספרים

הדפסים המוקדשים לתיאור מבנה הדי הנגב והערבה מגלים את עשרה של הארץ מבחינה גיאולוגית וטופוגרפית. זהו עולם אחד, שונה בתכלית מזה שהורגלנו לו בצפונה של המדינה; שוני גורל, שכן הנגב לא טבל בים הקרמוני וסלעיו הם סלעי בראשית. להם צורות מיוחדות, המושכות את העין, ותוכם צופן את סודות הנגב. כאן בעיות מדעיות, שאין הקורא הרגיל מצוי אצלן. אולם המחבר השכיל להסבירן לא בלשון רזים של בעלי מקצוע, אלא בלשון פשוטה ובדרך שכל קורא משכיל ירוך בה.

נושא רב ענין הוא המים בנגב ובערבה. מיעוט המים ומליחותם הגבוהה זו קללת הנגב. וכדי להביא לנגב את הברכה, שפע מים מתוקים, יש לחקור כל מבוע מים, כל אפשרות לאגור את מימי הגשמים והי שטפונות. המחבר מונה כרוכל כל מקום ומקום שיש בו מים, בין מעינות מים נובעים, הטובים לשתייה, ובין מי בורות שכוונו ונאגרו בידי אדם כדי להחיות את נפשו ואת בהמתו בדרכי המדבר. כמיות מים ועומות אלו בנגב מחייבות גישה שונה מגישת החוקר למעינות בגליל ובשומרון, שהרי עם כל דלותם ומיעוט ערכם ליצירת חיים, הם שביב התקוה למציאת מקורות מים עשירים יותר, ועל כן ידיעתם והקידתם כה חשובת.

יש בו במחבר כמה מידות טובות של מטייל ותיק, עין טובה הרואה בשמחה כל גוון נוסף בנגב, וכן כוח ביטוי שופע חיוניות. יש מתיאורי נוף אלה שראוי להם להיכלל במקראות לתלמידי בתי הספר. לחי ול- צומח הקדיש י. ברסלבסקי פרקים מיוחדים בלוח תמונות רבות ומאלפות, וידיו רב לו כאן לא פחות מבפרקי ההיסטוריה והארכיאולוגיה. לרבי-גוניות זו של גישתו יש להוסיף את פירושו הקולעים בתנ"ך, המי בוססים על הכרת הנוף והטבע. אור חדש, מוחשי ומ- ציאותי, זורע ברסלבסקי על פרקי תנ"ך שבהם נידונים אילת ועציון גבר. מסעותיו של אני המלך שלמה לאופיר, הסחר הרחב — כל זה משולב עתה בתגליות של עיר החרושת שנחשפה ליד החוף בידי גלסון גליק. חפירה זו נתנה בידי חומר עשיר, וממנו הוא מצייר תמונת חיה מן החי של הדרור החוא, כשיתורה שלטה במפרץ אילת והביאה מכאן את רוב עשרה ומירת הבקיות של המחבר אינה פוחתת כשהוא עובר לתולדות הישוב היהודי כאן בתקופת בית שני ובדורות שלאחר מכן. הוא עוקב אחריו בכל הספרות

אילת ואדום

ביצ' לוריא

אל אילת ואל ים סוף (הידעת את הארץ, כך ד') מאת יוסף ברסלבסקי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ב.

כל אדם הפותח בנושא זה של הנגב ואילת מעלה בדמינו מדבר שממה, הצופן בחובו אוצרות. מדובר על נפט ומתכות שונות, ויש שעובר גם לחש על אורניום, המשמש מקור לכוח אטומי. בנושא עצמו יש מדה רבה של גרוי הבהילות להתעשרות של פתע, על כן סכנה אורבת לגיאוגרף, המטפל בנושא זה, פן יסחף בהלך מחשבה זה וישבש את מחקרו. יוסף ברסלבסקי לא נתפס לסכנה זו. הוא נשאר מורה דרך נאמן בארץ רחבת-ידיים זו על כל שממותיה. שיטתו בתאור הרי הנגב והערבה מזכירה את האב החכם, שבניו הנרפים הזניחו את עבודת הגן. בהיותו על ערש דוי סיפר האב לבנים כי אוצר טמון בנגב, אבל את מקומו לא גילה. לאחר מותו הלכו הבנים לחפש את האוצר והחלו מהפכים את אדמת הגן. לאחר העיי דור החל הגן נותן פירות בשפע והביא ברכה לבנים. עתה הבינו כי זהו האוצר שהאב נתכוון אליו. המחבר עודד בנושא ובפרטי פרטיו, בהריו ורמתו, בערבה והים והרי אדום, והוא מלמדנו להפוך בו ולהפוך בו עד אשר יתן לנו פרי הלולים.

לא מעטים הם כיום מאזרחי המדינה שראו את הנגב והגיעו לאילת. רובם ככולם ראו רצועת ארץ משני צדי הדרך. האבק העולה בשעת נסיעתה של שיירת מטיילים לנגב מצמצם את שטח הראיה; העיי פות שבטלטולי הדרך מרפה את הרצון לראות וללמוד עוד לפני תום השליש הראשון של הדרך. וניתנה האי- מת להיאמר, הרואה כך אי אפשר לו שיהיה מקסם. חספר שלפנינו בא להכשיר את לבו של הנוסע לקראת אהבת מולדת-חורגת זו. יש בו כדי לפקוח עיניו למען יראה שאין כאן מדבר שממה; מכל מקום לא היה כך לפנים ודאי לא היה כך בעתיד.

הפרק הראשון שבספר הוא כעין מורה דרך, שאין בו עדיין הרחבה והעמקה, כמו בפרקים הבאים. אך הוא בא לעודד ולפתוח לבו של הנוסע והמטייל למה שיראה. יש כאן ידיעה נרחבת ומקפלת בתוכה עולמות רבים וראויים ללימוד.

המזרחי הם שיצבו לא פעם את יחסי הכוחות במזרח הקרוב, שיתפו פעולה עם החשמונאים או נלחמו בהם. יחסים אלה ידועים רק מעט בהיסטוריה שלנו. החוקרים לא נתנו את דעתם על כך, ואף להבין אתם חשוב מאד לדעת מהו הדקע הגיאוגרפי לכל המדינות אורעות הללו. רקע זה ניתן לנו זו הפעם הראשונה על ידי ברטלבסקי המסייר, שהסתייע במיטב המקורות המדעיים והספרותיים של נוסעים וחוקרים שקדמו לו.

תפקידו של הגיאוגרף הארץ-ישראלי קשה לאין ערוך מזה של חברו באינו ארץ אחרת. עליו לתאר ארץ המתחדשת בכל יום, נבנית ומשתנית, ואינה יודעת מנוח זה שבעים שנה. דוגמה מובהקת ביותר הוא הנגב בשלוש השנים האחרונות. הספר אוצר בדפיו את מהלך ההתקדמות היוצרת בנגב כמעט עד שעת יציאתו של הספר: עד שלהי קיץ תשי"ב. המדבר מרחיב את הדיבור על אוצרות הטבע ומספר מקצת ממעשי הממשלה לגילוי האוצרות הללו ומן ההכנות לנצלם. כאן שקד ברטלבסקי והעלה כל מה שניתן לפרסום מהדינים והחשבונות של חוקרי הנגב למיניהם. תיאורו בענין המחצבים והנפט אינו ורוד, אך מעשי ומעודד. ענין רב בתיאור הנמל, העתיד לקום בפתחו של הנגב ולשמש חלקן אל המדינות הרחוקות — לאפריקה, למזרח הרחוק ולאוסטרליה, מאליו מתבקשת ההשוואה לחזונו של פטר הגדול כאשר בא להקים את עיר הנמל שלו במפרץ הפניני. הקורא בפרק זה יזכור ברטט תודה את מדינאינו שנלחמו בלייקסאכס על קצהו של המשולש הפורץ לים ויפלו למתנגדינו. לפנינו תיאור גיאוגרפי מפורט של מפרץ אילת, התהוותו ואפיו, תולדות השיט בו ואפשרויותיו, כל מה שאפשר להעלות מגנזי הספרות הצבאית הבריטית, מדריכי הימיה האמריקנית, מפות ים ועוד. הנמל באילת הוא סיסמה, אך עדיין לא עובדה, כדבר ראש הממשלה. בשליטתנו באילת אנו הארץ היחידה שאינה נזקקת לתעלת סואץ בשביל לעבור מהים התיכון לאוקיינוס ההודי.

המחבר רואה את העתיד לא רק בספינות על מרי כולתן אלא גם בחיי הים וניצול כל אפשרויותיו. הוא מביא סקירה נאה ומפורטת על הדיג ועל מקורות פרנסה אחרים, שהם לכאורה לא גדולים, אבל מתוך התמדה בחקירה ובהשקעת כוח והון יהיו מקור מחיה לאלפים; אפשר לנצל את האצות, הספוגים, הצרפים, הפנינים, שריוני הצב והאלמוגים. אילת יש בה כדי להיות למקום מרפא יחיד במינו, והערבה מקור לאי אכזב ליצירת אנרגיה על-ידי ניצול קרני השמש. בכך לל, יש בים השני שלנו כדי לעורר כוחות יצירה ללא שיעור. הנגב אינו שדה בעל, שכל אחד ואחד יכול להאחז בו וליצור לו חיים משלו. היחיד לא יוכל לו;

המדעית עד לשקיעתו הגמורה לאחר הכיבוש הערבי. כל מקום בארץ ישראל הוא היסטוריה; ברם, פחות מכל מקום אחר מילא הנגב תפקיד היסטורי. תעמלנו הקרנות רגילים להגזים בערכן של ערי הנגב: כורנוב, שבטה, חלוצה, רחובות וניצנות. הם מספרים על תקופת פריחה בנגב וערים בנות אלפי תושבים, גנות ירק וכרמים. יש בזה ניפוח רב. ברטלבסקי אינו מבטל את ערכן של ערים אלו, אולם הוא מסביר את התפתחותן, הסיבות שגרמו להקמתן ותפקידן כחניות בדרכי המסחר. הוא מתאר את ההוי המיוחד שלהן וקשי החיים בתנאי אקלים קשה ומחסור במים. הוא מאריך בתיאור הדרכים כיצד התגברו על כך וכיצד יצרו תאי תרבות חשובים. אחד מחוקרי המזרח קרא לערים כגון אלו בצדק בשם ערי השיירות. בזכותן קמו, מהן התפרנסו ועם הטית השיירות לדרכים חדשות ניטשו ונחרבו.

כדי להסביר מה דלים היו החיים בנגב הקדוש המחבר פרק מיוחד למסילות, מצודות-משמר וישובים זעירים, הפזורים לאורך דרכי המסחר לשמירת בנות-המים. הנגב היה רק מעבר ונקודות הישוב בו שימשו משמרות, ללא מקורות פרנסה עצמיים, וכל זה רק תקופה קצרה בערך — בימי הנבטים. המסתכל במפה המפורטת שבספר ימצא בה הרבה שמות. אולם טעות היא לחשוב שאלו הן ערים. לעתים מציינן שם שרידי ישוב שבו היה רק בית אחד, ברכת מים ומגדל שומרים.

חידוש רב חידש ברטלבסקי בכללו בספר גם את ארץ אדום. נתמזל מזלו — אחד המעטים בינינו — לסיר לאורך ארץ אדום ממזרח לערבה. היה זה סיור יסודי, שבו למד הרבה על טבע הארץ ועתיקותיה. לכאורה אין לראות את אדום כחלק מן הנגב, כי עמק הערבה מציב גבול ברור וחוצה בין השניים. אדום גם אינה כלולה בתחומי מדינתנו. אף-על-פי כן היטיב לעשות, כי בלעדי אדום אין מושג הנגב שלם, ברור ומוכן. כאמור, עיקר ערכו של הנגב הוא כתקופת בית שני ועד לכיבוש הערבי. לנו חשובה התקופה הראשונה בתולדותינו, המקבילה לימי העצמאות המדינית. יש לומר, כי ללא הכרת הר אדום ותדבותו אין להבין את תולדות בית שני. האדומים גורשו מכאן על-ידי הנבטים והשתקעו בדרומה של יהודה ואחר כך התבללו ביהודה. התושבים החדשים הם שפיתחו את המסחר עם ערב והטו את דרכי השיירות מהמזרח הרחוק שעברו בארצות הפרת והחרקל אל ארצם, אל פטרה ואל חוף עזה. הם העלו את פטרה לבירה מהירה ללה, שעד היום יש בשרידיה הארכיטקטוניים המרובים והעשירים כדי לעורר תהונו של כל מבקר. הנבטים הפכו לשכנים הקרובים ביותר ליהודה בגבולם הדרומי

להגשים את הדעות העיוניות שהם מתארים. הרי חם מספרים על פטר קרוֹפּוֹטְקִין אך לא על הנסיונות להגשמת האנארכיזם; מספרים הם על טולסטוי, אך לא על חבורות ההגשמה העצמית של תלמידיו; מספרים על מארכס, אך לא על חתירות תלמידיו לקראת בניית חברה חדשה ברוחו (אפילו לא על „תכנית אַרְפּוֹרְט” והשפעותיה). בצרפת עצמה אמנם לא דבו הנסיונות מסוג זה לאחד ימיהם של תלמידי סן-סימון, וכאן מגיעים אנו לסגולה אחרת של הספר, שהיא טבעית למדי: התורות השונות זוכות לתשומת לב בהתאם למירת השפעתן על המחשבה הכלכלית באוניברסיטות של צרפת. ספק אם מחבר קורס דומה באינו ארץ אחרת היה מקדיש פרק נרחב (ב', עמ' 497—512) ל„סולידאריסטים”, אותו גוון של מחשבה כלכלית ליבראלית. המעטים מחוץ לצרפת שיוודעים את המונח הזה כיום, יודעים אותו אולי ככינוי של סיעה פאשיסטית הפועלת בקרב המהגרים מרוסיה. מאידך לא ראו המחברים לספל ב„נאודוניקים” הרוסיים לשעבר, כשם שלא ראו לעסוק בתורות הכלכליות של סון יאט סאן בסין או של גאנדי בהודו. בימים הקרובים אלינו יותר.

בולט בעיקר מיעוט הדיון בהשקפות כלכליות שנתחדשו באירופה עצמה למן מלחמת-העולם הראשונה. ריסט מסביר זאת (כרך א', עמ' 12) בטענה כי הבלושביזם והנציונל-סוציאליזם לא הידרשו שוב שיטה כלכלית מקורית: חידושם הוא רק בתאמה המשק לצרכים מלחמתיים. הקולקטיביזאציה של המשק ברוסיה מעניינת מבחינת ההגשמה, אך „התלכה העירי נית, שהייתה השראה למעשה זה, מצויה בכל השיטות הסוציאליסטיות שלפני כן”. ספק אם הדברים הללו נכתבו מחוץ בקיאות של ממש בספרות על התנועות הנרונות. בשנת 1947 כותב ריסט שהקולקטיביזאציה חלה בברית-המועצות על „התעשייה ובמקצת אף החק” לאות”! הצד המעניין ביותר במחשבה הכלכלית הסובייטית הוא דוקא בזה שחוננה על חברת-העתיד הקומוניסטית הולך ומתייחד בבחינות שונות מחוננם של זרמי הסוציאליזם במאה הי”ט: נזכיר רק, לשם הדגמה, כי „תכנית אַרְפּוֹרְט” עוד שאפה לחיסולן של ערים גדולות, בעוד שהמחשבה הסובייטית נוטה דוקא לחיסולם של כפרים. כיוצא בזה: תהא מה שתחא דעתנו על הנציונל-סוציאליזם (והתורות הפאשיסטיות בכללן), הרי היתה לו הלכה כלכלית משלו, ואין לומר, למשל, שהשקפותיו של שר החקלאות הנאצי, דאָרְאָ, לא היו אלא בבואה לצרכים המלחמתיים החרור פים, ומכל מקום, אם הזרות שבהלך-המחשבה (ובי מקרה רוסייה, גם מכשול השפה) מנעו את המחברים ממצוא דרכם בתורות הנרונות, לאחר שבילו את

אך למדינה, ינתן הדבר, כי גילוי מסמוניו ופיתוח שממותיו מחייבים תכנון רב היקף. זהו נושא לציונות במחזור שני, שתפתח לפני הודו הצעיר אפקים חדשים למעשי יצירה שתופית והעפלת חברתית. יוסף ברסי לבסקי, שהביא את בשורת הנגב ותורתו לבית ישראל, זכות רבה שמורה לו בהתעוררות ציונות זו.

תולדות התורות הכלכליות

פ. אבן

תולדות המשנות הכלכליות מאת שארל ז'יד ושאָרל ריסט, תירגם ד"ר מ. אטר. הוצאת „עס עובד”, תל-אביב (סדרת „דעת”), כרך ראשון, תשי"א, כרך שני, תשי"ב.

ספרם של ז'יד וריסט הוא מן הנודעים בספרות הכלכלית העולמית: הן בזכות מחבריו, מחשובי המח"שבה הכלכלית בצרפת, והן בזכות הדצאתו הרהוטה והמשובבת. לאמתו של דבר אין זה מחקר אלא קודס-לימודים. אך המחברים אינם מסתפקים בתיאורן של תורות כלכליות שונות; הם מגיבים עליהן בערנות, מתפלמסים עם דעה פלוגנית ומאיששים את זולתה, ואגב כך הם נותנים את ספרי-הלימוד למעמסה על הקורא. מאידך גיסא, עמד להם נסיון-ההוראה הרב ומטרתו השימושית של ספרם, ומנעום מלהכשל בליקוי הנפרץ בחיבורים מדעיים צרפתיים, כששפע שאר-הרוח („אֶסְפֵרִי” בלעז) שמור לבעליו לרעתו, וגורם סירבול-ממדים מופרז לספר. עם ראשית צעדיו של „עס עובד” בהדרכת ב. כנצלסון, תחליטה ההוצאה להלביש את הספר הזה לבוש עברי, אך תלאות הזמן גרמו שרק עתה אפשר לברך על המוגמר.

היקף הנושאים הנדונים בספר הושפע מכמה גורמים. האחד הוא טיבו של הקורא שבשבילו נועד הספר מעיקרו: הסטודנט הצרפתי. בהקדמה למהדורה הראשונה, מדברים המחברים בנימה של טרוניה על שיטת ההוראה במכללות צרפת המחשיבה את הוראת תולדותיהן של תורות הכלכלה יותר מזו של תולדות הכלכלה עצמה, כלומר של התמודות בדמות המשק ובמבנהו. על המחברים היה להסתגל למצב זה: אין הם נוהגים להדגים את דבריהם בטבלאות ומיספרים, והגם שאינם נמנעים מלהעיר על ההשפעה שהשפיעו התמורות במשק על הופעת אידיאולוגיות כלכליות חדשות, אינם מאריכים בכך ביותר. ואף זו. אין הם מרבים לדבר על לקח הנסיונות